

*Olga
Taranek-Wolańska*

„Album Romantyczne” – odnawianie romantyzmu?

W środowisku edytorskim od wielu lat toczą się dyskusje na temat wydań naukowych odpowiadających wymogom współczesnych odbiorców, czyli *de facto* edycji będących dobrymi praktykami wydawniczymi. Przypomnę, że w październiku 2012 roku na łamach miesięcznika „Znak” opublikowano ankietę, w której zapytano o stan polskiego edytorstwa. W zajmującej i wciąż aktualnej dyskusji udział wzięli: Łukasz Garbał, Maria Prussak, Piotr Kłoczowski, Zdzisław Kudelski, Grażyna Borkowska, Józef Fert i Jerzy Święch. Jeden z omawianych problemów dotyczył cech książki uznawanej za książkę poprawną pod względem edytorskim, ale implikował on również pytania o odejście od klasycznej definicji wydania krytycznego. Zastanawiano się też, jakie elementy są niezbędne dla każdego, także popularnego, wydania tekstu¹. Ankieta

poruszała więc podstawowe zagadnienia, które raz po raz wracają w literaturoznawczym dyskursie, prowokując pytania o miejsce edytorstwa naukowego w systemie nauk humanistycznych². W towarzyszących ankiecie edytorskich rekomendacjach Garbał podkreślał wówczas: „Edytorstwo nie jest nauką pomocniczą, lecz podstawową. Tylko na dobrym wydaniu można budować trafne interpretacje”³. To oczywiste, ale przypomnę, że edycja rozumiana jako sztuka wieloetapowego i wszechstronnego przygotowania tekstu do druku łączy się z pojęciem tekstologicznej poprawności, czyli – jak powiada Konrad Górski: „Wszelkie wydanie musi dostarczyć czytelnikowi tekstu poprawnego, ale zależnie od potrzeb odbiorcy ów tekst może być podany w różny sposób”⁴.

W ostatnich dziesięcioleciach na polskim rynku wydawniczym ukazywało się wiele serii z edycjami dzieł klasyków literatury polskiej, które można z mniejszą lub większą dokładnością przyporządkować do nomenklatury zaproponowanej przez Górskiego (wydanie typu A, B lub C). Wspomnę tylko o serii „Biblioteka Poezji Młodej Polski” pod redakcją Marii Podraży-Kwiatkowskiej i Jerzego Kwiatkowskiego, którą – m.in. ze względu na wstęp historycznoliteracki oraz aparat krytyczny zawierający komentarz edytorski, a także warianty i odmiany tekstu – można określić mianem wydania krytycznego o cechach edycji typu B⁵. Wyróżnię również serię „Biblioteka Polska” Universitasu pod redakcją naukową Jana Błońskiego, w której ukazały się liczne tytuły poprzedzone solidnym wstępem historycznoliterackim i podające tekst opatrzone przypisami objaśniającymi (wydanie typu B). Milczeniem pominę zaś „Klasykę Mniej Znaną”, która mogła zostać cenną inicjatywą, ponieważ dawała czytelnikom szansę na zapoznanie się z tytułami autorów wymienianych w wielkich syntezach historycznoliterackich, ale jednak nieobecnych na polskim rynku wydawniczym (Seweryn Goszczyński, Józef Bohdan Zaleski, Ludwik Szyrmer, Maria Wirtemberska, Narcyza Żmichowska, Mieczysław Romanowski, Andrzej Towiański i wielu innych). Niewielu z nich bowiem doczekało się w czasach popularności serii wydań we wzorcowej „Bibliotece Narodowej” Wydawnictwa Ossolineum. Trzeba jednak zaznaczyć, że poziom opracowania edytorskiego dzieł tych mniej znanych klasyków był niedostateczny, od niechłujnego, być może nawet przypadkowego wyboru podstawy wydania zaczynając, a na sposobie podania tekstu kończąc. Krótki przegląd nie wyczerpuje z pewnością problematyki serii wydawniczej i jej wpływu na pole literackie, nie taki zresztą przyświeca mi cel⁶. Ważniejsze wydają się kontekst i rodzące się pytania. Po pierwsze, czy na polskim rynku książki jest miejsce na nowe serie, skoro od ponad stu lat

wydawane są, cieszące się estymą, tytuły ossolińskiej „Biblioteki Narodowej”? Po drugie, jakie powinności przyświecają starannie przygotowanym seriom wydawniczym? Po trzecie, dlaczego nowe edycje klasyków literatury mogą mieć wpływ na recepcję i badania nad poszczególnymi epokami historycznoliterackimi? Sądzę, że osoby zainteresowane edytorstwem naukowym dobrze znają odpowiedzi, ale postaram się je usystematyzować, odwołując się do dyskusji, które toczą się wśród historyków literatury romantyzmu. Ta bowiem perspektywa jest mi szczególnie bliska.

W kontekście zarysowanej problematyki należy z satysfakcją odnotować propozycję Pewnego Wydawnictwa – serię „Album Romantyczne” pod redakcją naukową Magdaleny Woźniewskiej-Działak, a zainaugurowaną jubileuszową edycją *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza⁷. Jak można przeczytać w nocie od wydawcy:

Seria Album Romantyczne, powołana w Roku Romantyzmu Polskiego, stanowi projekt wydawniczy mający na celu publikację krytycznych i komentowanych edycji dzieł literatury polskiej. Pomysłodawcy serii we współpracy z Radą Naukową pragną przywracać pamięci współczesnych czytelników wybitne dokonania twórców XIX w., w tym dzieła zapoznane i nieobecne w powszechnej świadomości. Kolejne tomy serii będą opatrzone objaśnieniami i komentarzami uwzględniającymi współczesny stan badań nad literaturą romantyczną.

Realizacja projektu łączy w sobie cele naukowe, badawcze i edukacyjne. Intencją autorów opracowań i wydawcy serii jest krzewienie wysokiej kultury literackiej i edytorskiej⁸.

Mamy więc zapowiedź przedsięwzięcia, które może, z pewnymi zastrzeżeniami, wypełnić lukę w edycjach istotnych, ale zapomnianych tekstów polskiego romantyzmu. Jak dotąd ukazało się siedem tomów: wspomniane *Ballady i romanse* Mickiewicza, *Promethidion* Cypriana Norwida, *Pan Jowialski* Aleksandra Fredry, antologia interpretacji *Reduty Ordona* Mickiewicza, *Skargi Jeremiego* Kornela Ujejskiego, *Zachwycenie, Błogosławiona* Teofila Lenartowicza, *Liryki lozańskie* Mickiewicza⁹. Początkowo wątpliwości budzą edycje jubileuszowe, ponieważ obejmują one teksty znane, o bogatej recepcji, na stałe zakorzenione w kulturze czytelniczej. Trudno jednak wyobrazić sobie inaugurację serii innym dziełem, zwłaszcza że obchody Roku Romantyzmu Polskiego były nader bogate, obfitujące w inicjatywy

i wydarzenia *per se* związane z balladowym cyklem. *Pan Jowialski* znalazł się zaś w *Wyborze komedii* Fredry opracowanym w serii „Biblioteka Narodowa” przez Mariana Urselę¹⁰, a wcześniej w wydaniach Eugeniusza Kucharskiego i Witolda Billipy¹¹ oraz w tomie piątym edycji krytycznej Stanisława Pigonia¹². Trzeba zaznaczyć, że fredrologia potrzebuje nowych wydań i opracowań, w tym edycji, które będą proponować czytelnikowi inne rozwiązania tekstologiczne, dotyczące zakresu modernizacji pisowni i interpunkcji, niż te stosowane przez Pigonia, a ponadto zawierających pomijane lub niewystarczająco dotąd wyeksponowane konteksty interpretacyjne. W wypadku *Pana Jowialskiego* są nimi bez wątpienia, o czym w komentarzu pisze Agnieszka Zioliowicz, romantyczna kultura śmiechu, a także ironiczne gry intertekstualne.

Tomy z omawianej serii różnią się od siebie koncepcją naukowego opracowania tekstu, co odnotowano już na pierwszej stronie okładki oraz na karcie tytułowej. *Promethidion* został opatrzony podtytułem „wydanie krytyczne”, *Reduta Ordona* składa się natomiast nie tylko z tekstu Mickiewicza, ale jest również antologią jego interpretacji. Ta różnorodność form edytorskich nie jest jednak wynikiem niekonsekwencji, ale zaletą i rezultatem świadomości tekstologicznej wydawcy. Rzecz jasna nie każde wydanie naukowe ma status edycji krytycznej, ale można wyróżnić takie, które zawierają, o czym pisałam, aparat krytyczny podający warianty i odmiany tekstu. Cieszy więc, że twórcy serii „Album Romantyczne” nie nazywają poszczególnych wydań edycjami krytycznymi, ponieważ – poza *Promethidionem* – nimi nie są. Poruszamy tu zatem istotne zagadnienia terminologiczne, dyskutowane w środowisku edytorskim, czasem, niestety, traktowane instrumentalnie i zupełnie niepotrzebnie wykorzystywane w celu podniesienia prestiżu edycji. Trzeba również podkreślić, że krytyczne opracowanie poematu Norwida zostało udostępnione z *Dzieł wszystkich* poety przez Towarzystwo Naukowe KUL. Stefan Sawicki jest redaktorem naczelnym komitetu redakcyjnego pierwszej w pełni krytycznej edycji tekstów Norwida, a w skład zespołu edytorów wchodzi również Adam Cedro. Wydanie *Promethidiona* w serii „Album Romantyczne” można więc odczytywać jako ukłon wydawcy w stronę mistrza akademickiego – gest nie do przecenienia.

Każdy z siedmiu tomów, a zapowiadane są następne, zasługuje na osobne omówienie, na które nie ma tu miejsca¹³. Chciałabym podkreślić jeszcze kilka elementów, w tym wysoki poziom edytorski. Publikacje przygotowane są z dbałością o szczegóły typograficzne, a dobrym rozwiązaniem (choć

dla niektórych bardzo kontrowersyjnym), wpływającym nie tylko na estetykę książek, ale również ich funkcjonalność, jest podanie objaśnień odnoszących się do poszczególnych wersów tekstu głównego na lewej stronie rozkładówki. Układ ten nie rozbija toku lektury, pozwala dopasować ją do konkretnych potrzeb odbiorcy, w tym dalszej pracy naukowej. W edycjach wykorzystano bogaty materiał ilustracyjny, chociażby reprodukcje autografów lub pierwodruków, co należy uznać za atut m.in. ze względu na znaczenie kultury rękopiśmiennej w okresie romantycznym czy rozwój sztuki inspirowanej tekstami literackimi (do wydania Lenartowicza dodano ilustracje Antoniego Zaleskiego, a do *Skargi Jeremiego* dołączono *Chorał* Ujejskiego w obrazach Jana Styki).

Seria wyróżnia się więc na tle innych edycji tekstów romantycznych. Wykorzystuje także odmienne rozwiązania niż te spopularyzowane dzięki ossolińskiej „Bibliotece Narodowej”, choć z pewnością nawiązuje do tradycji wstępu będącego małą monografią danego utworu literackiego¹⁴. Należy ją uznać za wartościową propozycję, która ma szansę wypełnić białe plamy na mapie badań nad polskim romantyzmem, będącym przecież nie tylko domeną czterech wieszczów, ale również – co podkreślę – romantyków krajowych. Czy tak się stanie? To już zależy od twórców serii „Album Romantyczne”. Z pewnością jednak widać konsekwentną realizację celu naukowego – krzewienie wysokiej kultury literackiej i edytorskiej. Osobną kwestią jest stabilność finansowania, a także, co ważne, świadomość społeczna dotycząca pracy edytora.

Seria „Album Romantyczne”: C. Norwid, *Promethidion. Rzecz w dwóch dialogach z epilogiem*. Wydanie krytyczne, tekst oprac., objaśnieniami i uwagami edytorskimi opatrzył S. Sawicki, komentarze S. Sawicki, G. Halkiewicz-Sojak i A. Ziółowicz, Kielce 2022; A. Fredro, *Pan Jowialski. Wydanie jubileuszowe*, oprac. i komentarz A. Ziółowicz, Kielce 2023; A. Mickiewicz, „*Reduta Ordona. Opowiadanie adiutanta*”. *Antologia interpretacji*, oprac. i wprowadzenie do antologii M. Woźniewska-Działak, Kielce 2023; K. Ujejski, *Skargi Jeremiego*, tekst oprac., objaśnieniami i komentarzem opatrzył A. Bagłajewski, Kielce 2024; T. Lenartowicz, *Zachwycenie, Błogosławiona*, tekst oprac., objaśnieniami i komentarzem opatrzyła G. Halkiewicz-Sojak, z ilustracjami A. Zaleskiego, Kielce 2024; A. Mickiewicz, *Liryki łożańskie*, oprac. tekstów i objaśnienia B. Dopart, Kielce 2025

¹ *Prawda tekstu [Ankieta o stanie polskiego edytorstwa]*, „Znak” 2012, nr 10, s. 92–102.

² *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, Warszawa 1995, red. T. Michałowska, Z. Goliński i Z. Jarosiński, Warszawa 1996; J. Gruchała, *Edytorstwo – wiedza i umiejętności*, „Wielogłos” 2012, nr 2, s. 157–164.

³ Ł. Garbał, *Edytorskie rekomendacje*, „Znak” 2012, nr 10, s. 103.

⁴ K. Górski, *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*, wstęp M. Strzyżewski, Toruń 2011, s. 229.

⁵ Wymienię choćby dwa tomy serii odpowiadające podanym kryteriom: K. Zawistowska, *Utwory zebrane*, oprac. L. Kozikowska-Kowalik, Kraków 1982; B. Adamowicz, *Wybór poezji*, wybór i oprac. J. Zieliński, Kraków 1985.

⁶ Więcej na temat historii polskich serii wydawniczych w: *Katalog polskich wydawnictw seryjnych i bibliotek szkolnych w układzie alfabetycznym według tytułów*, Warszawa 1938; *Serie wydawnicze. Informacja o publikacjach seryjnych w polskim ruchu wydawniczym*, Warszawa 1962; A. Morawska, *Serie wydawnicze w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971.

⁷ A. Mickiewicz, *Ballady i romanse*, oprac. M. Woźniewska-Działak i B. Dopart, współpraca edytorska A. Cedro, Kielce 2022.

⁸ Ibidem, s. 303.

⁹ C. Norwid, *Promethidion. Rzecz w dwóch dialogach z epilogiem*. Wydanie krytyczne, tekst oprac., objaśnieniami i uwagami edytorskimi opatrzył S. Sawicki, komentarze S. Sawicki, G. Halkiewicz-Sojak i A. Ziółowicz, Kielce 2022; A. Fredro, *Pan Jowialski. Wydanie jubileuszowe*, oprac. i komentarz A. Ziółowicz, Kielce 2023; A. Mickiewicz, „*Reduta Ordona. Opowiadanie adiutanta*”. *Antologia interpretacji*, oprac. i wprowadzenie do antologii M. Woźniewska-Działak, Kielce 2023; K. Ujejski, *Skargi Jeremiego*, tekst oprac., objaśnieniami i komentarzem opatrzył A. Bagłajewski, Kielce 2024; T. Lenartowicz, *Zachwycenie, Błogosławiona*, tekst oprac., objaśnieniami i komentarzem opatrzyła G. Halkiewicz-Sojak, z ilustracjami A. Zaleskiego, Kielce 2024; A. Mickiewicz, *Liryki łożańskie*, oprac. tekstów i objaśnienia B. Dopart, Kielce 2025.

¹⁰ A. Fredro, *Wybór komedii*, wstęp i oprac. M. Ursel, Wrocław 2016. To wydanie obejmuje następujące teksty: *Mąż i żona*, *Damy i huzary*, *Śluby panieńskie*, czyli *Magnetyzm serca*, *Pan Jowialski*, *Zemsta*, *Wielki człowiek do małych interesów*, *Świeczka zgasta*, *Teraz*.

¹¹ Idem, *Pan Jowialski*, oprac. E. Kucharski, Kraków 1921; idem, *Pan Jowialski*, wyd. 3 zmienione, oprac. W. Billip, Wrocław 1968.

¹² Idem, *Pisma wszystkie*. Wydanie krytyczne, oprac. S. Pigoń, wstępem poprzedził K. Wyka, t. 5: *Komedie*, seria 1, Warszawa 1956.

¹³ M. Szargot, *Gest Ordona*, „Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie” 2024, nr 2 (26): *Od deski do deski. Retoryka oprawy*, red. J. Bajda, O. Taranek-Wolańska i D. Ucherek, s. 234–235.

¹⁴ *Instrukcja dla autorów serii „Biblioteka Narodowa”*, w: „*Biblioteka Narodowa*” 1919–2019. *Księga jubileuszowa serii*, red. S. Bereś, Wrocław 2019, s. 171–180.